

Marno János (*Az albán szálló*) és Várady Szabolcs líráját említi (*Az érzelmek felparcellázása*. Elmélet és gyakorlat Tóth Krisztina versei kapcsán. In: Csipesszel a lángot, 1994, 115.).

Tóth Krisztina lírája a későmodern létélmény és megszólalás (retorika) példája: a „nyugatos” („újholdas”?) vers hagyományt az Én bizonytalanná tételével, a lírai emelkedettséget a hétköznapok „zörejeivel”, diszharmoniajával, a ritmus, a rím, a verszene, a dal (szerűség) „édességét” prozódiai „elvételekkel” ütközteti, siklatja ki – írja át.

HARKAI VASS Éva

A GYERMEKHŐS KILÉTE

Jódal Rózsa: *Mindenfáj Jánoska panasza*. Meseregény. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1999

Szekeres, alias Mindenfáj Jánoska folyton „nagyon jó” akar lenni, amivel magára szeretné vonni a felnőttek figyelmét és elnyerni dicséretüket, de minden kísérlete balul végződik: dicséret helyett szidást kap. A „kis szeleburdi”, a „kis ravasz”, a „kis okos”, a „kis hízelkedő”, a „kis stréber”, a „kis butus” és ezekhez hasonló szerepekben láttatja meseregénynek nevezett munkája gyermekhősét Jódal Rózsa. Az eseményeket a gyermek szemszögéből ismerjük meg, azaz Mindenfáj Jánoska mondja el számunkra a (felnőtt)világgal szemben támasztott kifogásait. „Borzasztó! Akármit csinálok, ezeknek semmi sem jó”, „Olyan furcsák néha ezek a felnőttek!”, „Én nem tudom, mit képzelnek ezek a felnőttek!” – kezdi egy-egy méltatlankodó-panaszos megjegyzéssel történeteit; elmeséli, milyen igazságtalanságok és megaláztatások érik folyton. Leginkább a felnőttekkel gyűlik meg a baja, de más gyerekek is „ellene ténykednek”. Jánoskának sohasincs igaza. Az egészen kisgyerekekre jellemző énközpontúság jellemző rá, ugyanakkor már túl van ezen az életkoron: egyszerűen csak önző és irigy. Magyaréztai hiteltelenek: egyszerűen nem hisszük el neki, hogy nincs mindig tisztában tettei következményeivel. A gyerekekre olyannyira jellemző „nyakatekert logika” nála annyit jelent, hogy saját érdekeinek megfelelően magyarázza a dolgokat, de okfejtéseiből rendre kilóg a lóláb. Pl. lefoglalja a játszótér legjobb hintáját és „nem érti”, mások szemében miért minősül „szívtelen nagy számár”-nak: „Még hogy én önző vagyok! Még első nap kipróbáltam valamennyi hintát, de nem akartam mindet magamnak. Nem vagyok én olyan . . . Kiválasztottam magamnak a legjobbat . . .” (*Ezt a hintát lefoglaltam!*) Legtöbbször félreérti vagy szó szerint értelmezi a felnőttek szavait, s ebből származnak kellemtelenségei, viszont felnőtteken bölcsekedik, tehát mégiscsak képes a különböző összefüggések megértésére: „Mindenki volt óvodás . . . egyszer. Még a nagy emberek is. Még Petőfi is, meg Tamkó Sirató Károly, Weöres Sándor, meg apu, anyu, sőt Lackó is, aki már elsős, igen, és nem írathatták volna be az iskolába, tudod, ha előbb nem járja ki az óvodát” (*Óvodás lettem*). A gyermeki igazságérzet és nyíltság egyáltalán nem jellemző rá. Nem ötletes, nem szellemes. Tetteit nem a kreativitás, hanem a szabályoknak való megfelelés, a felnőtteknél való „bevágódás” igénye hatja át. Hogy mégis mindig pórnul jár, azt szeleburdiságának és ravaszkodásainak, nem másságának vagy eredetiségének köszönheti. Árulkodik, kényeskedik és nyafog: „Mama,

mamikám, gyere, vigyél haza engem! Nem akarok tovább itt maradni. Csúnya, csúnya óvó néni. Csúnya Zolna. Csúnya Misu . . . Mama! Mamikám . . .” (*Kicsüfoltak*)

Nem tartom valószínűnek, hogy Jódal Rózsának Mindenfáj Jánoska alakjában az ellenszenves gyermekhős megrajzolása lett volna célja. Hogy mégis azzá lett meseregényben, az véleményem szerint a gyermekirodalom mibenlétének és a gyermekhős kilétének téves értelmezéséből ered. A gyermekirodalom nem a „leegyszerűsítés” irodalma. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy klasszikussá minősült darabjai közül nem egy (pl. Swift *Gulliverje*, Defoe *Robinsonja*, Gárdonyi *Egri csillagokja*) a szerző eredeti szándéka szerint egyáltalán nem a gyermekolvasó számára készült. Tehát nagy tévedés azt hinni, hogy a gyermek olvasóként nem képes a szekunder jelentéstartalmak, a képzettársítások, a mögöttes tartalmak, a többsikúság, az asszociatív eljárások befogadására, s hogy nincs igénye erre. (*A kis herceg*, Exupéry emblemikus alkotása általános iskolai olvasmány, az ötödikes diák nagyon is fogékony metaforikussága, rejtett-elhallgatott jelentéstartalmai felfejtése iránt.) *A Mindenfáj Jánoska panasza*, amelyre a panaszkodás egyszintű állapota jellemző, nem az az olvasmány, amely a mai gyermekolvasó képzetét gazdagítja, a történetek továbbgondolására, tudati átélésére készíti. Ezekből az írásokból inkább a didaktizálás avitt szándéka érződik ki: az ellenkép-teremtés, a negatív példaállítás eszközeivel oktatni (pl. Jánoska a sapkáját keresve sáros gumicsizmával összejárja a lakást, és a fehér ingjével törli fel, ugyanakkor „szíven üti” anya szomorúsága, s hiábavalónak érzi az igyekezetet. – *Hiába igyekszik az ember*). Ugyancsak tévesnek tartom a Jódal írásaiban érvényesülő narrátori pozíciót, mert így a felnőtt beszél a gyermekről, a felnőtt képzeletét, hogy a gyermek ilyennek látja a körülötte lévő világot, a legfeljebb neki mulatságosak (az „aranyos kis buta”) tettei és megnyilatkozásai.

Persze Tom Sawyer is égetnivalóan rossz fiú, tipikus bajkeverő, nagyotmondó, hőködő, minden cselekedete és gondolata balul üt ki – mégis szimpatikus figura. Ha valaki, hát nevelési szempontból ő lenne az igazi ellenpélda. Mégis így. Mark Twainnek esze ágában sincs didaktizálni vele, mi több, éppen hogy a szabályalkotó felnőttvilágra vetül a negatívum árnyéka. Micimackóké a Százholdas Pagonyban számtalan jellemhibával rendelkeznek, torkosak, szeleburdiak, gyávák, tetteiket a visszájára fordított logika módszerrel próbálják igazolni – mégis végtelenül kedves alakjai a gyermekirodalomnak. Míne alkotása remekmű. A Négyszögletű Kerek Erdő világa sem tökéletes, lakói sem azok, tévedéseikre épül a meseregény egésze – ugyanakkor Lázár Ervin könyve a magyar gyermekirodalom utánozhatatlanul egyedi alkotása. Ugyanis a megformálás, a kifejtés és a láttatás mikéntjén múlik minden. A példaként hozott gyermekkönyvek hősei is szembeállnak a világgal, panaszkodnak is rá, sőt kivonulnak belőle, ám cselekedeteiket a kreativitás, a megváltozni és megváltoztatni akarás szándéka hatja át. Micimackó torkos, emiatt csalni és hazudni is hajlamos, ugyanakkor nagyon szégyelli hibáját, és meg szeretne javulni; s ezt a belső, lelki értelmű átalakulás érdekében, nem a másoknak való megfelelés kedvéért szeretné elérni. S ami nagyon fontos: ragyogó szeretet, igazi közösségi érzés jellemzi valamennyiüket. Vétenek az igazságosság ellen, olykor megpróbálják becsapni a másikat, de ha kell, képesek legyőzni magukban a rosszat, kifejezésre juttatni énjük igazibb, lényegibb vetületét, ami az áldozathozatal, az önfeláldozás készségével, s a mások iránti őszinten szeretet képességével azonos. A külvilág iránti kifogásaiknak, kívülről csak így van hitele és értelme, s ezeknek hiánya miatt érvénytelen Minder . . . Jánoska minden panasza és észrevétele.

Jódal Rózsa meseregénynek nevezi írásai füzérét, amelyek a gyermeknovella műfaji sajátosságainak felelnek meg. Valamennyiben azonos a narrátori pozíció, Mindenfáj Jánoska személyében közös főhősük van, emellett ugyanazon tartalmi-formai sablon variációi. A köztük levő folytonosságot az „évnvi cseperedés” története jelenti: az óvodás Jánoska iskolássá érik. Csak hogy a regény ennél sokkal bonyolultabb és „formátlanabb” szövevény, öntörvényű, szuverén világ, amelynek megteremtéséhez nem elegendők az említett mechanikus-külső eszközök. S a műfajiság problémáját taglalva azt a kérdést sem kerülhetjük meg, hogy mitől lenne „mese” ez a „nem regény”. A mai mese elsősorban a valóságból az irrealitások világába repítő képzelet által lesz „meseivé”, legtöbbször a gyermek tudatvilágát, furcsa vágyait, fura elképzeléseit: nem hétköznapi átéléseit megjelölve felel meg a műfaj sajátosságainak. Ennek az átlényegítő eljárásnak nyoma sincs a *Mindenfáj Jánoska panaszaiban*: főhőse nagyon is e világ korlátai között mozog. Mindez azért tűnik szokatlan hiányosságnak, illetve téves elképzelésnek Jódal Rózsa mesealkotói módszerei közepette, hiszen az elmúlt évtized során megjelent modern meséket tartalmazó gyermekkönyvek között van *Jégvirágerdőben* (1993) című kötete, amelyben – ráérezve az átlényegítés eredeti nyelvére – a mai (urbánus) mese gazdag, varázslatos-csodás világát teremti meg.

A maga középszerűségével (szerkezeti áttekinthetőségével és nyelvi precizitásával) Jódal Rózsa könyve nem is a legsikertelenebb vállalkozása az itteni könyvkiadásnak. Nyilvánvalóan gyarapítja a gyermekeknek szóló könyvek sorát. Az viszont, hogy a gyermekirodalomhoz is ugyanilyen kapcsolat fűzné, kétséges.

BENCE Erika

S Z Í N H Á Z

„MENNYI FERDE ÖSZTÖN!”

Shakespeare *Macbeth*je a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban

A szándék és az igyekezet dicséretes, az eredmény azonban, sajnos, szinte semmi. Amit a maszkmester és a tornatanár hathatós segítségével a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban Szloboda Tibor rendezésében előadasként Shakespeare *Macbeth* című vérbő tragédiája ürügyén összehoznak, elrettentő és lenyűgöző látvány lehet (díszlet, jelmez: Szloboda Tibor), de színház már kevésbé, mivel az a temérdek borzalom, agresszivitás, amit két óra alatt testközlelől látunk, az előadás ugyanis közvetlenül a közönség előtt, felett történik, teljesen hidegen hagy. Holott . . . Igen, holott mindez nem ismeretlen, hiszen már évek óta a legvalóságosabb borzalmakkal bombáz bennünket a tévé, a sajtó, s persze az élet. Nem arról van szó, hogy belefásultunk volna, az emberi ocsmányságba nem lehet belefásulni akkor sem, ha olyan hosszú ideig traktálnak vele bennünket, mint immár jó egy évtizede a Balkánon teszik. De egyetlen újsághír, amely csupán egyetlen új esetről ad információt, felkavar, az előadás pedig, amelyben lavórszám folyik a vér s ezt kéjesen isszák, amelyben válogatott kínzásokat látni, közömbösen hagy. Ezt megmagyarázni nyilván nehéz, az okot talán abban kell(ene) keresni, hogy az előadásban a borzalom csupán külsőség, abban az értelemben, hogy hiányzik alóla, mögüle a szenvedő